

УДК 021.8:347.465



Віра Загуменна,
кандидат педагогічних наук,
професор кафедри культурології
та інформаційних комунікацій НАКККіМ

Адвокація як важливий напрям діяльності сучасної бібліотеки

На основі наукових розвідок та вивчення практичного досвіду бібліотек розкрито сутність бібліотечної адвокації й дотичних до неї понять, висвітлено основні підходи до її визначення; наголошено на важливості адвокаційної діяльності для вітчизняних бібліотек та з'ясовано роль Української бібліотечної асоціації (УБА) у цих процесах. Охарактеризовано програми УБА з адвокації "Через бібліотеки — до знань" (2008) та "Дієва бібліотека — успішна громада!" (2016).

Ключові слова: адвокація, адвокаційна діяльність, адвокаційна кампанія, бібліотека, Українська бібліотечна асоціація, влада, місцева громада

Постановка проблеми. Останніми десятиліттями діяльність бібліотек характеризується значною різноманітністю підходів до розв'язання актуальних питань бібліотечно-інформаційної галузі. Більшість проблем є типовими, оскільки вони викликані потребами глобалізованого інформаційного суспільства та, зокрема, місцевих громад.

Роль бібліотек у суспільних перетвореннях та забезпеченні прав і свобод людини недооцінена, що призводить до неефективної реалізації їхнього потенціалу як соціальних інституцій. Одна з проблем полягає у необізнаності громади, уряду, суспільства про можливості сучасної бібліотеки щодо повного та якісного інформаційного забезпечення, створення комфортного середовища для різноманітних категорій користувачів, спектр нових продуктів і послуг тощо. У вирішенні низки проблемних питань може допомогти комплекс дій з адвокації.

Адвокаційна діяльність, як реакція на гострі соціальні проблеми, систематичні негаразди та кризи, поступово увійшла в життя бібліотечної спільноти й нині становить один із найважливіших напрямів ро-

боти, що передбачає захист інтересів вітчизняних бібліотек, їхніх співробітників і користувачів, а також сприяє піднесенню іміджу цих установ у суспільстві. Саме тому бібліотечна адвокація в Україні набуває особливого значення, що й становить актуальність пропонованої статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблемам адвокації вітчизняні науковці майже не приділяли уваги. Теоретичні аспекти адвокаційної діяльності вперше в Україні дослідили В. Загуменна, С. Барабаш, В. Пашкова.

Зокрема, В. Загуменна та С. Барабаш розглянули понятійний апарат адвокації, її основні види, методи та інструменти, перспективи розвитку в нашій державі [1; 5; 6]. В. Пашкова вивчала питання захисту прав та інтересів бібліотечних працівників з боку національних бібліотечних асоціацій тощо, акцентуючи увагу на цінностях і принципах, що мають сповідувати бібліотекарі [11]. Л. Пугач, аналізуючи питання адвокаційної діяльності, розглядала її з позицій іміджеології та комунікаційних підходів у розв'язанні окремих проблем бібліотечно-інформаційної діяльності [12].

Про актуальність порушеної проблематики свідчить випуск низки практичних видань, присвячених адвокаційній діяльності (два посібники В. Загуменної: для тренера із бібліотечної адвокації та для бібліотекарів за програмою підвищення кваліфікації; посібник спеціаліста з адвокації В. Кучереносова щодо реалізації плану адвокаційної кампанії, методичний посібник Запорізької обласної універсальної наукової бібліотеки [2; 7—9] та ін.).

Вклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку громадянського суспільства адвокаційна діяльність є вагомим складником функціонування кожної інституції, що турбується про власний статус, організаційну спроможність, стійкість і розвиток. Бібліотеки не виняток, адже за складних суспільно-політичних та економічних умов потребують підтримки й визнання. Установи мають переконати політиків, посадовців, депутатів, книговидавців, постачальників технологій у суспільній користі їхньої діяльності, довести її важливе значення, аби посісти чільне місце в інформаційному просторі держави [8]. Адвокація полягає у визначенні й розв'язанні проблем бібліотек та їх співробітників, сприяє поширенню різнобічних поглядів, впливає на політичну сферу. Це об'єднувачка ланка між громадянами, бізнес-сектором й урядом, що дає змогу брати участь в ухваленні рішень, концентрувати увагу на особистостях та їхніх правах тощо [6].

Адвокація передбачає послідовні й системні дії, які застосовують для привернення уваги до проблемних питань, поліпшуючи в такий спосіб стан процесів у суспільстві. Важливо замість окремих заходів налагодити системну роботу на основі досвіду вітчизняних і закордонних колег, відповідних рекомендацій фахівців, інакше кажучи, опанувати методику проведення адвокаційних кампаній. Системні дії, спрямовані на захист інтересів бібліотек, їх популяризацію серед населення, розширення функцій і ролі в суспільних процесах, мають стати вагомим напрямом адвокаційної діяльності цих установ.

Питаннями бібліотечної адвокації постійно опікується Українська бібліотечна асоціація (УБА). Її фахівці розробили першу Програму з адвокаційної діяльності "Через бібліотеки — до знань" (2008), що мала на меті привернути увагу суспільства й влади до бібліотек, поліпшити їх імідж серед користувачів, співробітників, урядових і громадських структур тощо [15].

Упродовж 2009—2015 рр. більшість визначених у Програмі завдань було успішно реалізовано, з-поміж них: різноманітні акції під час заходів УБА на підтримку бібліотек; співпраця з органами влади (участь у парламентських слуханнях, громадських обговореннях та зустрічах, листи до представників органів влади); літні школи з адвокації, що стали поштовхом для проведення інших бібліотечних шкіл, зокрема молодіжних; виступи, присвячені основним напрямом адвокаційної діяльності на форумах, конференціях, семінарах, ярмарках тощо. Завдяки реалізації програми було акцентовано увагу влади й громадськості на проблемах бібліотек, зроблено певні кроки для посилення їхньої ролі в суспільних перетвореннях.

Згодом постала потреба розроблення програми з адвокації, що мала на меті сприяти впровадженню нових соціальних нормативів бібліотечного обслуговування в умовах утворення об'єднаних територіальних громад. Актуальність програми полягала також у запровадженні реформи місцевого самоврядування, згідно з якою місцеві громади отримують право самостійно вирішувати питання локального значення, більші повноваження й можливості використання внутрішніх резервів. Саме ці завдання визначили мету Програми адвокаційної діяльності УБА на 2017—2021 рр. "Дієва бібліотека — успішна громада!", затвердженої на щорічній конференції УБА в листопаді 2016 р. [4].

Розробленню програм з адвокації передувало вивчення її сутності та різноманітних тлумачень поняття. Аналіз термінологічного поля виявив брак чіткого уявлення про адвокацію загалом і в бібліотечній сфері зокрема. Нині наявна низка дефініцій, які розглянемо докладніше.

У "Вікіпедії" адвокацію (advocacy) визначено як діяльність громадських організацій, спрямовану на представництво й захист прав та інтересів певної соціальної групи.

У посібникові "Адвокація у бібліотечній сфері" зазначено, що термін походить від англійського дієслова to advocate і має значення "рекомендація", "підтримка", "аргументація", "просування". Це процес, спрямований на зміну політики, законів і практик, які використовують впливові люди, групи й заклади [1].

А. Лисицький визначає адвокацію як діяльність, що має на меті забезпечення перспективи розвитку, зміну суспільних процесів зі стану "як зараз" на "як має бути" [10].

Автори посібника для бібліотекарів "Адвокація: представлення інтересів бібліотек" зазначають, що "адвокація" — це спланована, ретельно розроблена й послідовна діяльність щодо підвищення обізнаності у важливій для бібліотек проблемі урядовців, потенційних партнерів, грантодавців, суспільства загалом; це діяльність, спрямована на захист і просування прав та інтересів громад чи окремих груп населення; сплановані зусилля для отримання бібліотекою підтримки та розуміння, які слід докласти впродовж тривалого часу, використовуючи різноманітні засоби й форми роботи [7].

Окремі науковці ототожнюють адвокацію з такими видами діяльності, як лобіювання, зв'язки з громадськістю, маркетинг, фандрейзинг та ін. Однак кожне з цих понять торкається здебільшого тактики, котру застосовують у реальній адвокаційній кампанії. Наведемо окремі визначення.

Лобіювання — це діяльність зацікавлених осіб, яка сприяє ухваленню органами влади певних рішень із використанням неформальних комунікацій. Лобіювання розглядають як форму адвокації, яка передбачає прямий контакт із законодавцями з питань, що представляють інтереси певних соціальних груп.

Зв'язки з громадськістю (PR, піар, паблік рилейшнз) — самостійна функція менеджменту з на-

лагодження й підтримки комунікацій між організацією та громадськістю; форма управління суспільними зв'язками й структура, що відповідає за організацію цих відносин. Суспільні зв'язки бібліотеки реалізуються через структуру "паблік рилейшнз", яка є управлінським елементом інформаційного менеджменту установи.

Завдяки PR підвищується обізнаність громадськості щодо проблем бібліотечної спільноти через залучення засобів масової інформації та використання будь-яких медіазаходів за винятком платної реклами.

Маркетинг — діяльність організації з позиції споживачів; соціальний і управлінський процес забезпечення їхніх потреб через виробництво товарів споживчої цінності та обміну ними. Публічні бібліотеки зазвичай вдаються до методів маркетингу для збільшення кількості відвідувань чи для реклами певних послуг і сервісів [7].

Фандрейзинг спрямований на залучення ресурсів для реалізації проектів і/або підтримку організації та має на меті переконати аудиторію в тому, що діяльність певної бібліотеки варта підтримки. З огляду на активне впровадження механізмів ринкової економіки та недостатнє бюджетне фінансування бібліотеки змушені розвивати комерційну діяльність [12].

Отже, перелічені компоненти у взаємодії становлять сутність адвокації та відіграють важливу роль у здійсненні успішної адвокаційної кампанії.

Важливо зауважити, що адвокація — це також побудова продуктивних відносин між урядовцями й громадянами. Визначальним аспектом цієї діяльності є вплив на особу, яка ухвалює рішення, а отже постає потреба пошуку потрібних посадовців (мішень впливу) й налагодження з ними плідної співпраці.

Представники уряду є зацікавленими сторонами для бібліотеки, тому потрібно аналізувати гілки влади, що відповідають за місцеву, регіональну, національну та міжнародну політику, якщо вони відіграють важливу роль у середовищі, де функціонує установа.

Публічні бібліотеки мають бути невіддільним складником життя місцевих громад, посідаючи чільне місце в їх духовному й культурному середовищі. На локальному рівні установи виконують функцію центрів знання, навчання та спілкування; на міському, регіональному, національному рівнях — працюють спільно з урядовими й іншими організаціями, формуючи стратегію розвитку навчання й освіти, збереження культурної та історичної спадщини.

Адвокаційна діяльність, як зазначалося, є пріоритетним напрямом роботи Української бібліотечної асоціації, що багато уваги приділяє формуванню іміджу бібліотеки в суспільстві, піднесенню престижу цього фаху, захисту прав та інтересів бібліотекарів і користувачів тощо.

Одним з основних завдань УБА є співпраця з органами влади й громадянським суспільством для забезпечення впливу на бібліотечну політику, нормативно-законодавчі процеси та ухвалення управлінських рішень на загальнодержавному й місцевому рівнях.

Ці завдання передбачають проведення відповідних адвокаційних заходів, зокрема роботу в комітетах

і комісіях, написання листів і звернень, зустрічі з керівниками країни й галузі, виступи в засобах масової інформації, співпрацю з народними депутатами та урядом, проведення громадських обговорень тощо.

У цьому контексті доречно згадати освітню програму УБА з адвокації, яку було розроблено 2011 р. для підвищення кваліфікації бібліотечних працівників. На її основі проводиться навчання в Головному тренінговому центрі при Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв та в регіональних тренінгових центрах.

Курс має на меті ознайомлення зі стратегією і тактикою проведення кампанії з адвокації, методикою та організаційними заходами, зокрема плануванням, адмініструванням тощо. Програма також охоплює питання зовнішніх комунікацій бібліотеки і PR, зв'язку з органами державної влади, захисту інтересів бібліотек із використанням засобів масової інформації; висвітлює вітчизняний і закордонний досвід адвокації та роль Української бібліотечної асоціації у відстоюванні й захисті інтересів бібліотечних установ [7].

УБА наголошує на тому, що бібліотеки мають потужний потенціал для консолідації суспільства, спрямовуючи його на популяризацію європейських цінностей, інтеграцію нашої держави в європейське співтовариство, надання рівного доступу до інформації, знань і культурного надбання.

Висновки. У сучасних умовах економічної, соціальної, організаційної та психологічної кризи в Україні бібліотеки мають стати об'єднавчою ланкою між громадою, урядом, бізнесом, що сприятиме стабілізації суспільства, досягненню взаєморозуміння й консолідації. Дотриманню цього перспективного курсу сприяє адвокаційна діяльність вітчизняних бібліотек, стимулюючи до них увагу урядових і громадських структур, забезпечуючи захист інтересів установ, їх співробітників і користувачів. Адвокація спрямована на створення іміджу бібліотечних закладів як центрів, що концентрують завдання освіти, науки, культури й дозвілля, підтримують духовний розвиток громади й забезпечують інформаційні потреби різноманітних категорій читачів.

Список використаної літератури

1. *Адвокація в бібліотечній сфері* : посібник для бібліотекарів, користувачів і друзів бібліотек: на основі видання Амер. біб. Асоціації : пер. з англ. / наук. ред. В. С. Пашкової. — Електронні дані. — Режим доступу: http://libinnovate.files.wordpress.com/2009/12/advocacy-toolkit_final1.pdf. — Назва з екрана.
2. *Адвокаційна діяльність бібліотек*. Вип. 2 / уклад. Л. Магара. — Запоріжжя : RVG, 2013. — 20 с.
3. *Дієва бібліотека — успішна громада!* : Програма адвокаційної діяльності Української бібліотечної асоціації на 2017—2021 рр. / Українська бібліотечна асоціація. — Режим доступу: https://ula.org.ua/images/documents/3584/ULA_Advocacy_Progr_2016.pdf. — Назва з екрана.
4. *Загуменна В. В.* "Адвокації" без перешкод: про актуальну проблему сьогодення: потребу вільного та відкритого доступу до інформації / В. В. Загуменна // День. — 2010. — 12 серп. — С. 7. — Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/305762>. — Назва з екрана.

5. Загуменна В. В. Адвокасі бібліотек: поняття, сутність, мета, завдання / В. В. Загуменна, С. І. Барабаш // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, травень 2009 р. — Київ : ДАКККІМ, 2009. — С. 77—80.
6. Загуменна В. В. Адвокація бібліотек: основні поняття та визначення / В. В. Загуменна // Інформаційна та виставкова діяльність в економічному та соціокультурному просторі України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. викладачів, аспірантів та студентів, 24—26 трав. 2011 р. — Київ : НАКККІМ, 2011. — С. 67—69.
7. Загуменна В. В. Адвокація: представлення інтересів бібліотек : посіб. для бібліотекарів за прогн. підвищення кваліфікації / Укр. бібл. асоц., Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв., Центр безперерв. інформ.-бібл. освіти, Голов. тренінгов. центр для бібліотекарів. — Київ : Самміт-Книга, 2013. — 80 с.
8. Загуменна В. В. Адвокація: представлення інтересів бібліотек : посіб. для тренерів за прогн. підвищення кваліфікації / Укр. бібл. асоц., Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв., Центр безперерв. інформ.-бібл. освіти, Голов. тренінгов. центр для бібліотекарів. — Київ : Самміт-Книга, 2012. — 60 с.
9. Кучереносов В. Ефективне управління та залучення додаткових ресурсів для бібліотек : посіб. для бібліотечних працівників / Владислав Кучереносов // Бібліоміст. — Режим доступу: http://ula.org.ua/bibliomist/images/documents/171/Library_management_Handbook.pdf. — Назва з екрана.
10. Лисицкий А. В. Из состояния "как сейчас" в состояние "как должно быть" (Библиотечная адвокация) / А. В. Лисицкий // Современная библиотека. — 2010. — № 3. — С. 10—17.
11. Пашкова В. С. Еволюція національних бібліотечних асоціацій (1876—2009) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук / Пашкова Валентина Степанівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — Київ : [б. в.], 2010. — 40 с.
12. Пугач Л. Ю. Питання "advocacy" на сторінках наукових видань (2000—2015 рр.): історіографія дослідження / Л. Ю. Пугач // Молодий вчений. — 2016. — № 9. — С. 339—344.
13. Розбудова потужних бібліотечних асоціацій : навчальні матеріали для підвищення кваліфікації бібліотекарів / уклад.: Пашкова В. С., Сошинська Я. Є.; Укр. бібл. асоц., Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв, Центр безперерв. інформ.-бібл. освіти. — Київ : Самміт-Книга, 2012. — С. 109—120.
14. Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року "Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України" (проект). — Режим доступу: http://ula.org.ua/images/documents/3181/Strategy_Text_07_2015_3.pdf. — Назва з екрана.
15. Через бібліотеки — до знань! : Програма адвокаційної діяльності Української бібліотечної асоціації. — Режим доступу: https://ula.org.ua/fileadmin/uba_documents/Programa_Ukrajinskoji_b_bl_otechnoji_asoc_ac_ji_UBA_z_advokas_.pdf. — Назва з екрана.

На основании научных исследований и изучения практического опыта библиотек раскрыта сущность библиотечной адвокации и смежных с ней понятий, рассмотрены основные подходы к ее определению; подчеркнута важность адвокационной деятельности для отечественных библиотек и определена роль Украинской библиотечной ассоциации (УБА) в этих процессах. Охарактеризованы программы УБА по адвокации "Через библиотеки — к знаниям"(2008) и "Действенная библиотека — успешная община!" (2016).

On the basis of scientific researches and study of practical experience of libraries essence of library advocacy and contiguous with it concepts is exposed, the basic going is considered near its determination; importance of advocacy activity is well-proven for the Ukrainian libraries and the role of the Ukrainian library association (ULA) is certain in these processes. It is described program ULA on advocacy "Through libraries — to knowledges"(2008) and the "Effective library is successful community!" (2016).

Надійшла до редакції 21 березня 2019 року